

Základní pojmy z interkulturní psychologie

Interkulturní aspekty etických problémů

Kontaktní událost/kulturní kontakt

- Setkání dvou kultur s vlastní dějinnou narací
- Kdo je ten druhý?
- Minulost - Kolumbus
- Současnost – na mikroúrovni kmeny na hranicích Brazílie a Peru
- Budoucnost - meziplanetární kontakty
- Má minimálně dva svědky a dvě rovnocenné interpretace

Imigrace

- Aktuální politický kontext
- Téma se v sociálních vědách objevuje v 19. století – popis imigrantských kultur, mapování života v ghettech
- Urbanizace a uspořádávání měst
- Paradox – problémy druhé či třetí generace
- Výrazný nárůst publikací – více v oblasti sociologie, pedagogiky, až poté psychologie
- Feuerstein – zdůraznění problémů identity
- Imigrace a diverzita – rozdíl Evropy a USA
- Intenzita odlišnosti – „třetí svět“

Akulturace

- Kulturní změny, k nimž dochází vlivem kulturního kontaktu
- Zkušenost jednotlivců či skupiny, kteří jsou konfrontováni se změnami ve svém kulturním prostředí
- Skupiny/jednotlivci z různých kultur vstupují do stálého bezprostředního kontaktu, který vede ke změnám v původních kulturních vzorech jedné nebo obou skupin (Redfield, 1935)
- Difuze kulturních prvků
- Původní (první) x kontaktní kultura
- Kulturní šok

J. W. Berry – akulturační strategie

- Na základě přisuzované hodnoty
  - Asimilace
  - Separace
  - Marginalizace
  - Integrace

Fáze akulturace

- Konfrontace kultur – poznání kladů a záporů
- Akceptování některých kulturních obsahů, jejich selekce
- Přijetí do vlastního kulturního systému
- Modifikace x eliminace
- Akulturační reakce

Enkulturační

- Formální i neformální přijímání kulturních norem a zkušeností v průběhu ontogeneze
- Proces adaptace jedince na určitou kulturu
- Vrstání jedince do kultury ve formě učení
- Jazyková úroveň je markantní
- Vytváření kulturní identity (citlivé období?, konfuční identita), vědomí příslušnosti, přijímaná očekávání
- Vliv kultury na psychické poruchy – kulturně vázané psychiatrické syndromy

Kulturně vázané psychiatrické syndromy

Culture bound syndroms

- vyskytují se pouze v konkrétní společnosti, kultuře
- známé a uznávané coby nemoci x chování buď zcela neznáme nebo bez statutu nemoci
- nepatří sem nemoci se známým původem - nemoci či abnormality, způsobené vlivem prostředí, genetiky, etnickými rituály atd.
(intolerance laktózy v dospělosti - jižní Amerika, Afrika, Asie 95 % versus severní Evropa 15-20 %)
- typický příklad:
  - Taijin kyofusho v Japonsku
  - Syndrom apatických dětí (=syndrom rezignace) ve Švédsku

Taijin kyofusho

- význam: sho – porucha, kyofu – strach, taijin – mezilidské vztahy
- lidé mají strach z toho, jak jejich tělo a jeho funkce vnímají lidé okolo
- stydí se za své tělo a jeho funkce stydí
  - strach z vlastního pachu
  - strach z toho, jak se pohybují
  - strach z vlastního vzhledu (jak působí na okolí)
  - strach z toho, že vlastní postoje, chování, víra, názory jsou odlišné od ostatních...
  - nechtějí druhé lidi obtěžovat, urážet svým vzhledem
  - somatické projevy – panické záchvaty, potíže s dýcháním, bušení srdce...
- cca 15-20 % japonské a korejské populace v posledních 20 letech, rozšíření i do Indonesie a Švýcarska
  - Vriends, Pfaltz, Novianti, Hadiyono (2013). Taijin kyofusho and social anxiety and their clinical relevance in Indonesia and Switzerland

Kulturně vázané psychiatrické syndromy

- do jaké míry mentální nemoci odráží kulturu, ze které vyvstávají?
  - antropologové mají tendenci zdůrazňovat spíše relativistické a kulturně specifické aspekty syndromů
  - psychiatři tíhnou spíše k univerzálnímu a neuropsychologickému vysvětlení
- kulturně specifických poruch je mnohem více – jsou to i ty „naše“ (viz kulturní etnocentrismus)
- některé syndromy obsažené v kategoriích DSM-IV (chronický únavový syndrom, disociativní porucha identity) nejsou v ostatních zemích známy
- v USA jsou zařazeny v běžných kategoriích a do kulturně podmíněných syndromů nespádají
- rozšíření duševních poruch, F kategorie dle MKN není rovnoměrné!
- Mezinárodní pilotní studie schizofrenie (od 60. let 20. století) – stabilita napříč časem i geografickou lokací, rozmanitost v obsahu bludů a halucinací
- Mezinárodní pilotní studie deprese – velké rozdíly v množství výskytu

Kulturní etnocentrismus

- Sklon k preferování vlastního způsobu života před všemi ostatními
- Poměrování všeho cizího prostřednictvím norem a hodnot vlastního společenství
- Za správné, užitečné, pravdivé jsou považovány pouze hodnoty, normy a ideje sociální skupiny, s níž se jedinec identifikuje (kritéria velmi široká)
- Příčina chybných interpretací, při studiu určité kultury je potřeba se orientovat podle jejích vlastních významů a hodnot
- Sociální vědy se snaží etnocentrismus omezit

Druhy ethnocentrismu

- Základní ethnocentrismus
- Umírněný ethnocentrismus
- Agresivní ethnocentrismus

Kulturní relativismus

- Průcha: „...Každou **specifickou kulturu** lze vnímat jako systém forem chování, hodnot a norem, **charakteristický pro danou společnost**, obecně přijímaný a napodobovaný, vstupuje do procesu socializace, reprodukuje se v kulturních výtvorech a stabilizuje se ve zvycích a obyčejích **dané skupiny...**“
- Teoreticko-metodologický přístup ke studiu takovýchto kulturních specifik, předpokládající, že pochopení je možné pouze v kontextu vlastních hodnot, norem a idejí.
- Opozice k doktríně evropocentrismu počátku 20. století
- Ochota připustit existenci více vzájemně si rovnocenných kultur, tzn. hodnotových a normativních systémů
- Nikoliv nihilistická devalvace kulturních hodnot – filozoficko etický problém, zapojení metakognice a uvědomění si vlastního východiska

Konvergence a divergence

- Kulturní konvergence – sblížování a nárůst podobnosti kulturních prvků a projevů ve vzájemně izolovaných a původně odlišných systémech (příklad)
- Kulturní divergence – rozrůzňování a diverzita kulturních prvků včetně nového uvědomění si identity (příklad)
- Kulturní rozdíly je možné identifikovat ve třech základních dimenzích kultury:
  - na úrovni artefaktů (cílevědomých materiálních produktů lidské práce)
  - sociokulturních regulativů (obyčejů, mravů, zákonů, tabu)
  - na úrovni idejí (kognitivních a symbolických systémů)

Multikulturalismus

- Historicky 60. léta 20. století USA a Kanada
- Spíše idea či víra – lidé s různými kořeny mohou žít pospolu a učit se porozumět obraznosti druhých, vzájemná komunikace a soužití přes hranice rasy, jazyka, rodu, věku... bez předsudků a iluzí je nejen možná, ale i přínosná
- Politické zabarvení

Výsledné stavy kulturního kontaktu

- Akomodace – vnější přizpůsobení
  - Členové menšiny si uvědomují existenci jiných hodnot a norem chování, než vyznávají a užívají, navenek je respektují, ale vnitřně je nepřijímají, neztotožňují se s nimi
  - Potenciální konfliktní situace
- Asimilace
  - Postupné včleňování jednoho etnika/skupiny do druhé, znaky původní kultury se postupně ztrácejí (teoreticky částečně oboustranné)
  - Vynucená x dobrovolná
- Amalgamace
  - Úplné promíchání menšinového a většinového obyvatelstva v podstatě bez možného rozpoznání – skrze manželské svazky a společné potomky – ideální stav (ve smyslu ideálního typu)

Výsledné stavy kulturního kontaktu

- Segregace
  - Izolace většiny a menšiny
  - Nespolupráce
  - Záměrné vyhýbání se kontaktům
  - Oddělená existence
  - Obvykle doprovázeno přesvědčením o méněcennosti menšiny
  - Apartheid v JARu – kdo je ale menšina (černoši 80 %, běloši 9 %, míšenci 9 %)
- Separace
  - Rozhodnutí na základě nedominantní skupiny

Příklady ve zdravotnictví

- Jelínková a kol (2023). Zkušenosti lékařů s interkulturními rozdíly v komunikaci s ukrajinskými uprchlíky
  - <https://publications.cuni.cz/handle/20.500.14178/2225>
- kategorie Jazykové bariéry
  - Problémy s dorozuměním
  - Tlumočení
  - Informace od pacientů, zdravotnická dokumentace
  - Telemedicína
- kategorie Odlišnost zdravotnických systémů
  - Vztah lékaře a pacienta
  - Způsob komunikace
  - Zdravotnický materiál a pomůcky
  - Preskripce léků

Příklady ve zdravotnictví

- kategorie Přístup ke zdraví a nemoci
  - Doplnky stravy a psychofarmaka
  - Přístup k léčbě
    - Abúzus alkoholu
    - Větší odolnost – „více vydrží“
    - Stres, deprese, psychiatrické potíže, často psychosomatizované
- Kategorie Předsudky
  - Očkování
  - Zneužívání zdravotní péče

Příklady ve zdravotnictví

- Finsko
  - zdravotní sestra ve škole, součást týmu ostatních (především spec. Ped.)
  - preventivní prohlídky – sestra + lékař ve škole
  - zodpovědnost za zdravotní stav dětí i cestou do školy a ze školy

Madeleine Leiningerová

- zakladatelka transkulturního ošetřovatelství – 50. léta 20. století
- transkulturní ošetřovatelství je významná oblast studia a praxe orientovaná na komparativní významy kulturní péče, víry a praktiky individuů či skupin stejných či odlišných kultur
- cíl - poskytovat kulturně shodnou a diferencovanou péči praktikovanou pro zdravé a nemocné lidi anebo jim pomáhat čelit nepříznivým lidským podmínkám, chorobě či umírání kulturně vhodným způsobem